روش‌های تدبر سوره‌ای

روش‌های تدبر در قرآن جلد چهارم

(توضیحات کامل)

www.QuranAhlebayt.ir

روش‌های تدبر در قرآن جلد چهارم- روش‌های تدبر سوره‌ای

هر یک از سوره‌های قرآن به عنوان مجموعه و ساختار منظم برای تعلیم و تزکیه انسان در ساحت فردی و اجتماعیاش به عرصه زندگی او نزول یافته است. واحد دیدنِ یک سوره به عنوان ساختاری هدفمند به ما کمک میکند تا بتوانیم برای مطالعه آن سوره، هدایت خاصی را انتظار داشته باشیم، هدایتی که همه آیات، کلمات و دارایی‌های سوره در راستای آن بسیج می‌شوند. تدبر سوره‌ای به ما شیوه های بررسی هر سوره برای فهم بهتر غرض خاص آن سوره را آموزش می‌دهد. در بین این روش‌ها، روش احکام و تفصیل از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

مقدمه

در کتاب تدبر در کلمات قرآن گفته شد که هر سوره‌ای دارای کلماتی است که بر اساس غرض سوره انتخاب شده‌اند و جامعه‌ای را تشکیل داده‌اند. کلمه در سوره مانند انسان در جامعه است که به تدریج روابطش شکل می‌گیرد و با اینکه معنایی واحد دارد ولی در جملات مختلف متناسب با نقش‌ها و روابطش معانی مختلفی را به دست می‌آورد. بدین ترتیب کلمات در اثر روابطی که پدید می‌آورند حرکت‌هایی را شکل می‌دهند و جمعیت و سپس جامعه‌ای را می‌سازند. بر این اساس سوره در قرآن همان جامعه‌ای است که از کلمات و جمعیت‌ها و حرکت‌های مثبت و منفی تشخص یافته، تشکیل شده‌اند و با خبر دادن انسان از رخدادها و وقایع حقیقی هستی او را به هدایت تشویق و انذار می‌نمایند.

هدایت انسان وابسته به قرآن است و هر یك از سوره‌های قرآن نقشی را در این هدایت ایفا می‌کنند. «سور» که به معنای[1] «هیجان توأم با سربلندی و رفعت داشتن» است به دیوار و سدي که مانع از تجاوز است گفته می‌شود. دیوارهای بلندی که دور شهرها و یا خانه‌ها کشیده می‌شود تا حریم آن از حوادث

---

[1] التحقیق، ماده «سور»: هو هیجان مع اعتلاء و ارتفاع

حفظ شود.[۲] این کلمه در کتاب آسمانی به محدوده‌ای مشخص از آیات گفته می‌شود. این محدوده به عنوان عاملی مهم در دفع و رفع آسیب‌های هدایتی مردم و عامل مؤثر در هدایت ایشان محسوب شده، موجب تمایز انسان‌هاي مؤمن و غیرمؤمن است. این موضوعِ مهم در زمان نزول قرآن به قدري ملموس و محسوس بوده که غیر مؤمنین همیشه از نزول سوره‌ها در هراس بوده‌اند.[۳] و نیز بر اساس روایات وارده لازم است در نماز پس از حمد سوره‌ای کامل قرائت شود.[۴] علامه طباطبایی در تفسیر شریف المیزان درباره سوره چنین می‌گوید:

«غرض از سراسر قرآن يك امر است، و آن هدایت است. خدای سبحان کلمه سوره را در کلام مجیدش در چند جا آورده است، از آن جمله «فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ»، و نیز «فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَياتٍ» و نیز «إِذا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ» و نیز «سُورَةٌ أَنْزَلْناها وَ فَرَضْناها» می‌باشد. از این آیات می‌فهمیم که هر يك از این سوره‌ها طایفه‌ای از کلام خدا است که برای خود و جداگانه، وحدتی دارند؛ نوعی از وحدت که نه در میان ابعاض يك سوره هست، و نه میان سوره‌ای و سوره‌ای

---

[۲] التحقیق، ماده «سور»: و بهذه المناسبة یطلق السور علی جدار عظیم و سدّ یمنع عن المخالف و یسدّ بین المتجاوزین أو متجاوز، فالسور مظهر هیجان و ارتفاع و علامة و ثوب و ثوران و غضب، و هو أعمّ من أن یکون سور بلد أو غیرها

[۳] التحقیق، ماده «سور»: و بهذه المناسبة أیضا تسمّی سور القرآن کلّ واحدة منها بسورة: فانّ کلّ سورة منها کالسور یسدّ به و یدفع به المخالفون، کما قال تعالی: وَ إِنْ کُنْتُمْ فِی رَیْبٍ مِمَّا نَزَّلْنا عَلی عَبْدِنا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ- ۲/ ۲۳؛ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَ ادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ- ۱۰/ ۳۸؛ فکلّ سورة سور فی الحقیقة بین المؤمنین و الکافرین، و أسدّ عدّة معنویّة قطعیّة یدفع بها أیّ نوع من وساوس المخالفین و تعرّضهم، و هو مظهر من هیجان الحقّ و اعتلائه و ظهوره فی قبال المعاندین. و بهذا ظهر أنّ السورة من القرآن کلّ قطعة و طائفة من الآیات الکریمة یکون علی هذه الصفة، و لیست مخصوصة بما هو المشهور المعروف خارجا، و إن کان هذا مصداقا کاملا له. و یدلّ علی هذا المعنی أیضا قوله تعالی:. یَحْذَرُ الْمُنافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَیْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِما فِی قُلُوبِهِمْ- ۹/ ۶۴؛ وَ إِذا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَ جاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ- ۹/ ۸۶؛ وَ یَقُولُ الَّذِینَ آمَنُوا لَوْ لا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْکَمَةٌ وَ ذُکِرَ فِیهَا الْقِتالُ رَأَیْتَ الَّذِینَ- ۴۷/ ۲۰؛ فانّ وحشة المنافقین و دعاء المؤمنین لیست فی نزول سورة کاملة تامّة، بل فی سورة تتضمّن التنبیه علی ما فی قلوبهم و ذکر القتال فیها. و هکذا صدور حکم الایمان مع الجهاد فی سورة، فانّ المراد طائفة من الآیات الّتی تحتوی علی هذه الأمور.

[۴] التحقیق، ماده «سور»: و علی هذا المبنی: یلزم البحث عن وجود دلیل قاطع یثبت وجوب قراءة سورة کاملة من القرآن فی الصلاة بعد الحمد.

دیگر و نیز از اینجا می‌فهمیم که اغراض و مقاصدی که از هر سوره به دست می‌آید مختلف است، و هر سوره‌ای غرضی خاص و معنای مخصوصی را ایفاء می‌کند، غرضی را که تا سوره تمام نشود آن غرض نیز تمام نمی‌شود، و بنابراین جمله «بسم الله الرحمن الرحیم» در هر یك از سوره‌ها راجع به آن غرض واحدی است که در خصوص آن سوره تعقیب شده است.»[۵]

با توجه به مفهوم سوره مي‌توان به اهميت مطالعه سوره‌اي قرآن به خوبي پي برد و بر آن اساس به منافعي كه اين نوع مطالعه مي‌تواند براي ما داشته باشد آگاه شد.

برخي از اين منافع را مي‌توان به عنوان نمونه در موارد زير دانست:

۱. هر سوره‌ای از قرآن مشتمل بر مجموعه‌اي از موضوعات است که این موضوعات به نحوي با هم پیوند خورده‌اند، عنوان این موضوعات، سیر و فرآیند پیوند آنها با هم، نحوه اتصال و انفصال آنها از هم و ... موجب مي‌شود تا فضاي منحصر به فردی را ایجاد کنند و بر این اساس مباحث و مسائلی ویژه و خاص را به تدبر کننده قرآن خاطر نشان سازد.

۲. هر سوره از سوره های قرآن شأنی از هدایت را بر عهده دارد که متناسب با مقطع رشد انسان و جامعه منحصر به فرد است. شناخت این شأن موجب می‌شود تا بر اساس نیاز فرد و جامعه سوره اي گشوده شود و انسان بتواند از خاصیت غذا و دارو بودن این کتاب و معجزه حکیم بیش از همیشه بهره برد.

۳. هر سوره‌ای دارای شأنی از علم و معنویت منحصر به فرد است که در تمام شئون قالب، محتوا، غرض، چینش موضوعات و ... این موضوع نمود دارد. رفاقت با سوره‌ها موجب بهره‌برداری از علم و معنویت آن سوره می‌باشد.

---

[۵] ترجمه تفسیر المیزان

روش‌های تدبر سوره‌ای

روش‌های تدبر در قرآن جلد چهارم

(توضیحات کامل)

www.QuranAhlebayt.ir

٤. اگر ما ساختار انسان را به عنوان اشرف مخلوقات ساختاري تام و كامل در نظر بگيريم در هر سوره‌اي همه اعضاء، اجزاء و ساختار وجودي انسان قابل رؤيت است. لذا برخی از آیات هر سوره در حکم زبان گوياي آن و برخی در حکم چشم بینای آن و گروهی دست‌دهنده و قدرت جاودان آن و برخي به عنوان عمليات پای توانای آن و برخی به عنوان قوای عاطفی قلب مهربان آن و ... است. سوره‌اي نگاه كردن به ما امكان تشخص دادن به سوره را می‌دهد و اين مي‌تواند توان دوستي و انس و تأليف ما را با سوره‌ها بيشتر كند و اين ارتباط را ذخيره دائمی آخرت ما نمايد. هر سوره‌ای را به وجهی زیبا ملاقات و از آن برای همیشه عمر خود حظ معنوی، عاطفی و علمی ببریم.

٥. هر چند در اين پژوهش بر ثواب قرائت سوره‌ها اشاره‌ای نشده است ولی ثواب قرائت سوره‌ها دليلي بر يكپارچه بودن فضاي يك سوره است كه آن فضا با ثواب در نظر گرفته شده هماهنگ است. علت بيان نكردن ثواب قرائت سوره به دليل ايجاد تمركز به مضامين سوره است.

٦. در مطالعات سوره‌ای سعی می‌شود به منافع مختلفی که یک سوره در ارائه حجت و طریقت حق دارد تأکید شود. بر اين اساس كشف حقيقت و نكات كاربردي از سوره به صورتی كه در زندگي فرد، سوره خود را نشان دهد بسيار با اهميت است.

مطالعه سوره‌اي قرآن

بر اساس آنچه گذشت، منظور از مطالعه سوره‌ای قرآن نزديك شدن به فضای منحصر به فردي است كه هر سوره ايجاد می‌كند و بر آن اساس رزقی را در اختيار او قرار می‌دهد كه نسبت به بقيه رزق‌ها متفاوت است و رشد، تعالي و رفعت بيشتری را در اختيار انسان قرار می‌دهد. يا برای دردهای مخصوصی از انسان شفا ويژه‌ای ارائه می‌دهد.

روش‌های تدبر سوره‌ای

روش‌های تدبر در قرآن جلد چهارم

(توضیحات کامل)

www.QuranAhlebayt.ir

در مطالعه سوره‌ها به طور طبیعی توجه ما به موارد زیر جلب می‌شود و برای «مطالعه سوره‌ای» نیز لازم است از همین موارد آغاز صورت گیرد:

- هر سوره‌ای از آیات تشکیل شده است. همچنین برای هر سوره جملاتی در قالب‌های مختلف خبری و انشایی وجود دارد.
- هر سوره‌ای دارای آیات ابتدایی، میانی و انتهایی است.
- آیات هر سوره‌اي دارای کلماتی است و طول آن، کم یا زیاد یا متوسط است. نیز آیات هر سوره داراي وزن خاصی است.
- آیات هر سوره از نظر توبیخ یا انذار و بشارت دارای سطحی است.
- هر سوره از کلمات و حروف تألیف شده است و غرض سوره با کلمات و حروف هماهنگ است.
- تأکیداتی که بر روی برخی از آیات به لحاظ قسم یا ... شده است از جمله ویژگی‌های مختص هر سوره است.

همانطور که در نمونه‌های فوق مشاهده شد، سوره‌ها به اعتبار نزول در عالم ملك دارای مؤلفه‌هایی هستند که می‌توان برای بالا بردن دقت به این مؤلفه‌ها توجه کرد.

تدبر سوره‌ای

تدبر سوره‌اي عبارت از بررسی یکپارچه یک سوره و به دست آوردن موضوعات اصلی و فرعی آن برای دریافت و کشف غرض هدایتی آن است. غرضی که خداوند بر اساس رحمت خود آن را برای هدایت خلق نازل کرده است.

لازم به ذکر است دستیابی به غرض حقیقی سوره از عهده ما خارج بوده و ما تنها می‌توانیم به آن غرض نزدیک شده و به اندازه وسع خود از خرمن بیکران مصفای قرآن بهره بچینیم که این مهم با بررسی

روش‌های تدبر سوره‌ای

روش‌های تدبر در قرآن جلد چهارم

(توضیحات کامل)

www.QuranAhlebayt.ir

ارتباطات بین اجزای سوره و فهم اتصال و انفصال موضوعات در هم تنیده شده آن، حاصل می‌شود. بنابراین در این کتاب برای تدبر سوره‌ای موارد زیر در نظر گرفته شده است:

۱. بر روش‌هایي که به نحوي موجب می‌شود تا حیثیت یکپارچه سوره‌ای در نظر مخاطب ظاهر شود تأکید شده است.

۲. بر معرفی تشخص هر سوره و غرض هدایتی آن در حدی که تفکر و تعقل و تدبر مخاطب تحریک شود اشاره شده است و از بیان بسیاری از مطالب دیگر خودداری شده است.

۳. به چینش آیات و برخی کلمات توجه ویژه صورت گرفته و سعی شده است روش موضوع‌بندی آیات به اندازه کافی مورد توجه قرار گیرد، زیرا این امر هم در یکپارچه دیدن سوره و هم در ارتباط بین سوره‌ها و به دست آوردن ارتباطات بین سوره‌ای و نیز انس عمومی به قرآن بسیار مؤثر است.

بر اساس مطالب فوق مطالعه کننده این کتاب در صورت ممارست با سوره‌ها و برخورداری از انس و طهارت می‌تواند به مهارت‌های زیر دست یابد:

أ. نسبت به موضوع‌یابی آیات و طبقه بندی ترتیبی سوره دارای توان کافی می‌شود.

ب. نسبت به طبقه‌بندی موضوعی یک سوره و ضرورت و منافع آن آگاهی می‌یابد.

ج. توان تفکیک آیات سوره را بر اساس ساختار وجودی انسان و ناس به دست می‌آورد.

د. توان تفکیک حقایق سوره را که می‌تواند برای فرد بستر علمی مناسبی را ایجاد کند، حاصل می‌کند.

ه. توان بررسی و مشاهده یك موضوع در سوره و بررسی کل سوره بر اساس آن را به دست می‌آورد.

روش‌های تدبر سوره‌ای

روش‌های تدبر در قرآن جلد چهارم

(توضیحات کامل)

www.QuranAhlebayt.ir

و. با مفهوم اِحکام و تفصیل در هر سوره آشنا شده و توان تفکیکی سوره بر اساس اِحکام و تفصیل را می‌یابد.

ز. انواع اِحکام و تفصیل و سیر از اِحکام به تفصیل و از تفصیل به اِحکام، در سوره برای فرد قابل رؤیت می‌شود.

مطالعه قرآن به شیوه تدبر سوره‌ای، موجب می‌شود تا فرد به تدریج و با مطالعه مکرر سوره‌ها نسبت به موضوعات سوره‌ها و چینش حکیمانه موضوعات آن در سوره و غرض آنها آگاهی پیدا کند. این در صورتی اتفاق می‌افتد که پس از یادگیری روش‌های کتاب این روش‌ها در مطالعه هر سوره اِعمال شود تا با فراهم شدن مجموعه‌ای از موضوعات سوره بتواند بین همه سوره‌ها ارتباط زنجیره‌ای برقرار کند.

طبیعی است که هر روشی دارای محدودیت خاصی است ولی از آنجاکه روش‌های استخراج شده با توجه به سوره خاص خود انتخاب شده است روش را نیز مانند قالب سوره می‌توان از پیکره قرآن دانست و با دید و منظر هر یک سایر سوره‌ها را مطالعه کرد.

بدین ترتیب به نظر می‌رسد براي هر سوره‌ای می‌توان روشی خاص ابداع نمود که به وسیله آن قادر خواهیم بود کل سوره‌های قرآن را با منطق آن سوره مورد مطالعه قرار داد.

به امید آن روز که غذا و داروی ما در همه مراتب وجودي قرآن و امام باشد، به برکت صلوات بر محمد و ال محمد.

***

برای مطالعه این کتاب لازم است بدانیم:

- هر درس به قرآن‌پژوه کمك می‌کند تا بتواند روش‌ها را در سایر سوره‌های قرآن تعمیم دهد.

روش‌های تدبر سوره‌ای

روش‌های تدبر در قرآن جلد چهارم

(توضیحات کامل)

www.QuranAhlebayt.ir

- شرط لازم برای فهم قرآن در هر سطحی برخورداری از طهارت متناسب با آن است. توصیه می‌شود توأم با مطالعه دروس به جنبه‌های عملی سوره در زندگی نیز توجه شود.
- همراهی گام به گام با مراحل بیان شده در هر درس، از شروط بهره‌مندی از روش ارائه شده در هر درس است. در این صورت لازم است خواننده در مقام تحقیق باشد نه فقط در مقام خوانندگی کتاب.

مطالبی در متون ترجمه سوره به صورت زیرنویس آمده است، همگی جملاتی از تفسیر شریف المیزان ذیل سوره مورد نظر هستند که برای تعمیق دانسته‌های خواننده و قوت یافتن وی در بیان موضوع آیات آورده شده‌اند.

عناوین فصول این کتاب عبارتند از:

درس اول: سوره مبارکه واقعه- نقش طبقه بندی آیات در فهم کلی سوره

درس دوم: سوره مبارکه حاقه -طبقه بندی آیات بر اساس جریان حق و باطل

درس سوم: سوره مبارکه معارج- طبقه بندی سوره بر اساس وضعیت غیر مطلوب و وضعیت مطلوب

درس چهارم: سوره مبارکه مزمل -طبقه بندی سوره بر اساس بروزات انسان و حقایق

درس پنجم: سوره مبارکه ق- حقایق تفصیل یافته زمینه ای برای علم و ادراک

درس ششم: سوره مبارکه مرسلات- نقش آیات کلیدی در تفصیل حقایق

درس هفتم: سوره مبارکه فصلت- اِحکام و تفصیل

درس هشتم: سوره مبارکه یس- انواع تفصیل

درس نهم: سوره مبارکه قمر- شناخت مؤلفه های اِحکام در سوره

درس دهم: سوره مبارکه الرّحمان- محکمترین اِحکام